સંજ્ઞા અને તેના પ્રકાર

unacademy

✸ સંજ્ઞા એટલે શું ?

- ભાષા વ્યવહારમાં આપણે જગતનાં સર્વે મૃત અને અમૃત (અદ્રશ્યમાન) પદાર્થોને નામથી ઓળખીએ છીએ. આ નામને સંજ્ઞા કહેવાય છે.
- સંજ્ઞાથી વસ્તું, વ્યક્તિ અથવા બાબતને અલગ પાડી શકાય છે.
- વસ્તુને ઓળખવા માટે અને તે અંગે વાત કરવા માટે સંજ્ઞાની જરૂર પડે છે.
- આપણે જોઈ ન શકીએ તેવી બાબતોને પણ નામ આપીએ છીએ.

✸ સંજ્ઞાના પ્રકારો :

(૧) વ્યક્તિવાચક સંજ્ઞા :

- વ્યક્તિ કે પદાર્થને ઓળખવા માટે આપવામાં આવેલા વિશેષ નામને વ્યક્તિવાચક સંજ્ઞા કહેવાય છે.
- પદાર્થ, સ્થળ, નદી, પર્વત, ગામ, દેશ અને અન્ય બાબતોને અપાયેલા ચોક્કસ નામો વ્યક્તિવાચક સંજ્ઞા છે.
- **ઉદાહરણ :**

સીતા	શિયાળો	ભારત	સોમવાર	સોમશંકર
વરતેજ	ગુલાબ	અમદાવાદ	કારતક	ઉત્તરાયણ
વલ્લભભાઈ	સાબરમતી	વસંત	સૂર્ય	લીમડો
હિમાલય	ગંગારામ	નરક	સ્વર્ગ	વડ

હિમાલય	ગંગારામ	નર્ક	સ્વર્ગ	વડ

(૨) જાતિવાચક સંજ્ઞા :

- વ્યક્તિ કે પદાર્થના આખા વર્ગને કે જાતિને દર્શાવતી સંજ્ઞાને જાતિવાચક સંજ્ઞા કહેવાય છે.
- જાતિવાચક સંજ્ઞાનો અર્થ આખા વર્ગને લાગું પડે છે જેને વિશેષણ દ્વારા માર્યાદિત કરી શકાય છે.
- **ઉદાહરણ :**

નારી	ઝાડ	પુત્રવધુ	જિલ્લો	શહેર
સ્ત્રી	તરું	દીકરી	તારો	દેશ
ફૂલ	પત્ની	વૃક્ષ	ડુંગર	નદી
લોક	માતા	ગ્રહ	પર્વત	પુરુષ
પિતા	નેતા	ગામ	વકીલ	શિક્ષક
શાળા	વિદ્યાર્થી	ગાય	દોરડું	મામા

☛ **નોંધ :** કોઈને ચોક્કસ નામ અપાયેલું હોય તે વ્યક્તિવાચકમાં આવે પરંતુ જોઈ ન શકાય તેવા વર્ગને જાતિવાચાકમાં ન આવે ભાવવાચકમાં આવે.

ઉદાહરણ : કારતક – વ્યક્તિવાચક   મહિનો – ભાવવાચક

વસંત – વ્યક્તિવાચક   ઋતુઓ – ભાવવાચક

unacademy

(૩) દ્રવ્યવાચક સંજ્ઞા :

- જે પદાર્થો દ્રવ્ય સ્વરૂપે જોવા મળે છે તેમને દર્શાવતી સંજ્ઞાને દ્રવ્યવાચક સંજ્ઞા કહેવાય છે.
- આ સંજ્ઞાઓને સંખ્યાવાચક વિશેષણો લગતા નથી અને તેમને ગણ્ય વર્ગમાં સમાવી શકાતી નથી.
- આ સંજ્ઞાઓને વજન કરી શકાય છે અથવા માપી શકાય છે.
- **ઉદાહરણ :**

હવા	પ્લાસ્ટિક	રૂ	મીઠું	પેટ્રોલ
પારો	કાપડ	લોટ	ગોળ	ચાંદી
દાળ	તેલ	ખાંડ	બાજરો	ઘી
લાકડું	માટી	રેતી	ચોખા	દૂધ

(૪) સમૂહવાચક સંજ્ઞા :

- કોઈપણ વર્ગની વ્યક્તિઓ કે પદાર્થનાં સમુહને દર્શાવનાર સંજ્ઞાને સમુહવાચક સંજ્ઞા કહેવાય છે.
- આવી સંજ્ઞાઓ એકવચનમાં પ્રયોજાય છે.
- **ઉદાહરણ :**

સરકાર	રેલી	સરઘસ	ટીમ	વર્ગ
કુટુંબ	સમિતિ	સૈન્ય	જૂથ	સમાજ
બટાલિયન	કાફલો	ઢગલો	પ્રજા	સમુદાય

કુટુંબ	સમિતિ	સૈન્ય	જૂથ	સમાજ
બટાલિયન	કાફલો	ઢગલો	પ્રજા	સમુદાય
લૂમ	વણજાર	ટુકડી	ઝૂંડ	ભંડોળ

unacademy

(૫) ભાવવાચક સંજ્ઞા :

- અમૂર્ત (ન જોઈ શકાય તેવી) બાબતોને દર્શાવનારી સંજ્ઞાઓને ભાવવાચક સંજ્ઞા કહેવાય છે.
- આવી સંજ્ઞાને જોઈ કે સ્પર્શી શકાતી નથી માત્ર તેનો અનુભવ કરી શકાય છે.
- **ઉદાહરણ :**

માનવતા	દુઃખ	આનંદ	સેવા	કિલોગ્રામ
સજ્જનતા	સુખ	ઘૃણા	નૃત્ય	ગુસ્સો
સર્જન	મોક્ષ	મહિનો	પ્રેમ	મુક્તિ
શોખ	વમળતા	વાર	સંઘર્ષ	વંદન
ફરજ	બાળપણ	યુવાની	ઠંડી	અનુભવ
સફળતા	વિચાર	લગ્ન	રાત	નિષ્ઠા
ભાષા	ધર્મ	છૂટાછેડા	દિવસ	ગરમી